

HET OUDE ZELEM

(Vervolg van jg. XLVII, blz. 392.)

DE KARTUIZE ALS «DOMUS PRINCIPUUM, MAGNOTUM ET NOBILIUM»: HET HUIS DER VOORAANSTAANDEN, RIJKEN EN EDELEN

Arnoldus Raissius betitelt in zijn Latijnse studie over de oorsprong der Belgische kartuizen «Origines Cartusiarum Belg. I» dit kartuizerklooster als «domus nobilium» - het huis der edelen. Andere schrijvers hebben het stift «het huis der vooraanstaanden en der rijken» genoemd. Misschien voor ons, op het eerste gezicht, een schromelijke tegenstelling met het eenvoudig leven dat de paters er leidden tussen de muren van het klooster, ver afgezonderd op de hoge St.-Jansberg. Ook Jan van Beieren, bisschop van Luik, schreef in het jaar 1413 dat het klooster «zeer qualic gherentet ende gedoteert» was en in «kenlike armoede» vertoefde.

De titel «domus principium, magnotum et nobilium» is dan vooral in de 15e eeuw naar voren gekomen, toen vele personen uit de ridderstand de wereld verlieten om in een witgekalkte cel te Zelem een beschouwend leven te gaan leiden. Menige naam was gevolgd door de titel «vir nobilis - edelman» of «miles - ridder». Bij het lezen van de akten waardoor zij een som geld ter beschikking stelden om een gebouw op te richten binnen de muren van het klooster, is dit dikwijls het geval geweest.

Ook de letterkundige nalatenschap van de St.-Jansberg is buitengewoon te noemen, want meer dan 100 boeken werden er geschreven. Tevens werd een zeer nauwe betrekking onderhouden met de geleerden en vooraanstaande regeerders van die tijd.

I. Renier van Schoonvorst, heer van Sichem

Thomas II (1385-1432), heer van Diest, kocht van Renier van Schoonvorst het landgoed en de heerlijkheid van Zichem. Op 6 februari 1398 had er te Diest een bijeenkomst plaats van edellieden en afgevaardigden van de steden, waarop een verbond gesloten werd tussen Brabant en Luik. Thomas II, heer van Diest, Renier van Schoonvorst, Hendrik van Berg, Jan van Wezemale, Jan van Rotselare, Hendrick de Lecke en Jacob de Glimes, werden er tot bevelhebbers van het Brabants leger verkozen. In het jaar 1400 deed Renier van Schoonvorst binnen de muren van het klooster te Zelem een gebouw optrekken om er tijdens zijn verder leven te verblijven. Het charter in datzelfde jaar opgesteld meldt «dat wy alsulcke huysinghe en tymmere als wy doen maken en stichten in den cloester der sartroysen te Zeelhem by Dyest geven den selven goeden lieden ....» en dat het klooster na zijn dood hiervan de eigenaar zou zijn.

II. Hendrik, heer van Diest en Rivieren

Omstreeks 1389 ontstond er een geschil tussen Johanna, hertogin van Brabant, wier echtgenoot Wenceslaus in 1383 overleden was, en Edward, hertog van Gelder, betreffende de opvolging der heerlijkheid Kuik. Onder de vazallen van Johanna, die in 1397 naar 's-Hertogenbosch togen om het land van Brabant tegen de roofzucht van de hertog van Gelder te beveiligen, bevinden zich Thomas II van Diest, heer van Rivieren. In 1439 gaf Hendrik 50 keurvorstgulden als gift aan de Kartuziers, waarvan op 17 juni akte werd opgemaakt die op 21 augustus van hetzelfde jaar werd goedgekeurd door Johanna I van Diest, kleindochter van Thomas II, en door haar echtgenoot Jan van Looz, heer van Heinsberg. De reden van deze schenking wordt als volgt opgegeven: «... herdenckende hoe cort, hoe bedriechlyc en hoe ydel de blydscap der wereld is, ende dat scoenheyd des lichaems, weldighe voerspoed der werelicken dinghen ende adel geboerte van maghen en vrienden den mensch niet en connen bevrien, noch verlossen van der doed ... hier omme begherende nerstelycke by hulpe en troest des almechtigsten Godt die verveerlycke uere syns afscheiden van deze wereltd tot salicheyt syner siele te voercomen ....». Op 30 januari 1442 hangt hij zijn zegel aan een charter waarin bepaald wordt voor hem een gebouw op te trekken te Zelem, om daarvan slechts een gedeelte te gebruiken: «Cont ende kenlic sy allen den gheenen die dese brief sullen sien oft horen lesen want ic Hendric van Diest, ridder, heer van Ryevieren, voir God en myn gemacs wille, by consente en verhinghe der Chartroesen van Zeelhem, in der selver Chartroesen warmoes hof een huys getimmert hebbe en doen maken en oeck om dat sy my oick binnen haren slote nogh een ander kamer gracioslyk verleent hebben om myn leve dage alleen te gebrukene, daer om eest dat ick kenne en gelyc mits dese myne brieven dat so wanneer ick by den gestaden goeds sall gecomen syn van der lyve ter doet, dat alsdan voert nimmermeer niemant van myne erfgenamen of nacomelinghen tot gheene daghen recht vint noch toeseggen tot den voersc. huysse sullen hebben noch beholden, mer alsdan voirt so sullen die voersc. Chartroesen met den selve voerscr. huse ende met alle dat daer in of bynnen gevonden sal worden, het ware huysraet, juwelen ocht eenich ander goet hoegedanich dat weze den voerscr. Satroyen sal syn ende dat sy daermede als met haren properen eyghenen erve ende goede tot ewigher daghe haren vryen wille sullen doen sonder ymants callenge ofte toessege daer in te beholden. In kennisse de waerheyt so hebbe ick her Henric voerscr. mynen properen seghel aen desen brief gehanghen dertich daghen in Januario ....».

III. Rombout Booms, Diestenaar

Rombout Booms was een rijk Diestenaar, gehuwd met Maria van Eindhout. Uit dit huwelijk sproten verscheidene kinderen als: Jan Booms, regulier kanunnik te Bethlehem bij Leuven

en later bestuurder van het St.-Mariendaal te Diest, en Barbara Booms, die te Tienen in het Barberendaal woonde. Na de dood van zijn vrouw trok hij de kloosterpij aan en werd monnik te Zelem. Volgens zijn testament, op 14 april 1436 in zijn cel opgemaakt in tegenwoordigheid van Hendrik, heer van Rivieren en Hendrik, heer van Corsendonck, was men druk bezig met allerlei bouwwerken binnen de muren van het klooster. Hij schenkt 100 Franse kronen om deze werken te steunen en een bepaalde som om drie geschilderde glasramen te plaatsen, met zijn wapens, dit tot eeuwig aandenken; twee ervan moesten in de refter geplaatst worden en één in het nieuw lavatorium dat men ging opbouwen. De verdere tekst van zijn testament getuigt van zijn letterkundige aanleg:

«.... Item oic is myn begeerte, dat die dry tafelen, die te Bethleem in de coer hanghen en staen aen den moer, die ick dair geleent hebbe, rechte voert blyven sullen den cloester van Zeelhem by Diest dat men dat groet beelde van onse Vrouwe setten sal in den coer boven die doere van den sacristien en d'ander twee tafelen oik in den selven coer, beheldelic dat ic si myn leven daghen lanc in myne celle hebben mach ist dat mi gelieft. Item nog so make ic twintich gulde croenen myne celle mede te stofferene ende een half honderd wagenschots mede te copene ende mien oratorium mede te makene. Item oick so beghere ic dat ons pater van den goedshuysse van Zeelem rechte voirt na myn professie heffen ende voren sal hondert cronen van Vranckryck, of de werde daer vore, also sy van hande tot hande gaen sullen tot den voerscr. cloesters behoef van den lyftochtgelde dat men die stadt van Mechelen sculdich es, en met dien gelde sal men enen scrivein crighen ende, doen comen so wat hi cost in den voerscr. cloester die den broederen van den cloesteren ende mi mach leren scrivenen, die daer minne ende begherte toe hebben, ende men sal er oic perkament ende stof medecoepene. Sonderlinghe so es myn begherte dat men oic met dien ghelde sal doen scriven binnen den cloester van den scrivein de Quinguesima op den souter, die Ludolphus de Cathuyser daer op gemaect heeft ende oic Vitam Jesu Christi ende Sermonen op den Pater Noster die een Cathuyser oic gemaect heeft, item noch een souter met groote letteren ende Stimulum Amoris, item een cleyn portabel diurnael ende oick noch andere boecken also ons genuechen sal. Item so oic is myn begherte dat alle myne boecke latynsche en dietsche blyven sullen den voergenoemden cloester van Zeelhem, uut geseiden myne brevieren, twee nocturnalen ende een diurnael, die beghere ic dat men vercopen ende ten hoochsten brenghen sal ende dat men met dien ghelde, dat daer af comen sal een boeck cope dat men hiet Speculum Historiale, oft andere goede boecken daer voir, opdat ons genuecht ende dat men op elck boech scriven en tekenen sal gelyc en in den selven formen dat ick tekenen sal met myn hant achter in den boecken, te weten in't passionael ende oic in den boeck van Gregorius XL Omelien etc, sonder enich verandere ocht verco-

pen ende dies gelyc in allen den boecken die ic, ochte godt wilt noch sal doen scriven, den cloesteren bliuen gehoudenick myn lyftochte daer ane te hebbene ende die te gebrukene altoes met oorlove miins oversten, behoudelycke ic waert her Jan miin sone te Bethleem ende Barbara miine dochter te Barbelendale, eenige boecken van de mine begherden te lesen en by hen te hebben, dat men hen die leenen sal eest een half jare of een jaer, ende als sy die wadersenden sullen, so sal men hen anderen leenen.....».

IV. Gerrit Van Santen

Tijdens de patricisch-burgerlijke periode van de middel-nederlandse letterkunde (1300-1430) verzwakte de godsdienst, wat aanleiding heeft gegeven tot het Westers Schisma. De onzedelijkheid won veld bij de ontwikkeling van de steden en woeker, hebzucht en gierigheid bij de rijken, waren een schrijnende tegenstelling tot de armoede van de lagere standen. Priesters, kloosterlingen en godgeleerden nemen de kunst van het mystieke proza, dat tijdens de 13e eeuw zijn opbloei kende, in handen, om deze ontarding te bevechten.

Gerrit van Santen was een kartuizermonnik uit het huis van O.L.-Vrouw-ter-Kapelle te Herne, dat in 1314 gesticht werd. Hij werd er door prior Jan van Bouchoute in het jaar 1338 ontvangen. Op 28 augustus 1339 maakte hij zijn testament in het klooster en schonk stukken grond die te Saintes (tussen Halle en Edingen) gelegen waren. Hij wordt hierin als volgt genoemd: «Gerardus dictus de Santen, filius legitimus Joannis dicti Hanne de Lerno, novicius et nondum professus-novice en nog niet geprofest». Hij was er procurator van 1344 tot 1347. De «Chronica domus capellae» van Herne vermeldt verder over hem: «Hic scripsit etiam originales libros de redditibus quos haec domus possidebat tunc temporis. Correxit etiam biblia et fuit egregius scriptor. Multos pulchros libros scripsit et etiam cantuales infirmarius huius domus habet duos libros eius manu conscriptos». Hij is waarschijnlijk de meester Gerrit die de proloog heeft geschreven van het uitvoerigste werk van de grootmeester der Dietse mystiek: Joannes Ruusbroec, nml. «Het Boec vanden Gheestelyken Tabernacule». Hij vertoefde te Zelem in het klooster, waarna hij, bij de stichting in 1357 van het klooster te Luik, als één der eerste monniken dit huis heeft vervoegd. Hij stierf er op 15 maart 1371.

V. Herman Steenken van Schuttrop

Onder de invloed van Ruusbroec kwam in Noord-Nederland een vernieuwing van het godsdienstig leven tot stand, bekend onder de beweging «De moderne devotie». Aan het hoofd hiervan stond Geert de Groote, die in 1379 het «Meester Geertshuis der Zusters van het Gemene Leven» stichtte; na zijn dood ontstond er de Broederschap van het gemene leven. Deze congregatie bestond uit priesters en klerken, die van hun arbeid leefden, bijzonder van het afschrijven van boeken. Met deze geschriften,

meestal in het Latijn, verspreidden zij de vroomheid. Ook preken gaven de nodige geestelijke onderrichtingen en opleiding. Herman Steenken die in 1428 als vicaris van de kartuizzerzusters buiten Brugge is overleden, heeft ons een bekende verzameling preken nagelaten. Deze preken, 50 in getal, waarin omstreeks 150 exempelen geweven zijn, handelen over het Onze Vader. Waarschijnlijk heeft hij deze preken in het Diets gehouden voor het convent van de zusters van St.-Anna, waar hij behalve een korte onderbreking, 28 jaren lang de geestelijke leiding had. De verzameling is gekend als de «Expositio melliflua», daar zij uitvoerige verklaringen geeft over de Pater Noster «dien onse lieve Here Jhesus Christus selve ons gheleert heeft met synen gebenediden heiligen honichvloeienden monde».

Van de Dietse tekst zijn twee handschriften bewaard, het ene in 1487 te Maastricht geschreven, en een ander uit de 15e eeuw wordt te Brussel bewaard in de Koninklijke Bibliotheek onder nummer 2386, met de titel: «Die expositie oft verclaringhe op die bedinghe, die onse lieve heere Jesus Christus sinen apostelen leerde». Uit de 15e eeuw zijn nog handschriften van de Latijnse tekst bewaard, waarin de schrijver genoemd wordt: Hermannus de Petra de Scutdorpe.

Verder schreef hij nog een tractaat over de Onbevleete Ontvangenis van de H. Maagd Maria, te Leuven in 1484 gedrukt, en verder nog een handleiding van monialen. Hij is afkomstig van Scuttrop of Schuttendorf, een stad gelegen in het Bentheimse tegen de Nederlands-Duitse grens. Hij heeft vroeger eveneens aan de universiteit van Parijs gestudeerd.

VI. Jan Van Brederode

In 1390 overleed Reinold, 14e heer van Brederode, die gehuwd was met Johanna van Gennep, en hiermede vier zonen had. De oudste, Diederick, werd in 1389 monnik in het klooster te Monnikshuize en, van 1402 af, te Zelem bij Diest.

Jan volgde dan, in plaats van Diederick, zijn vader op als heer van Brederode in 1390. Hij huwde Johanna, dochter van Heer Willem van Abcoude. In het jaar 1398 behaalde hij als edelman met hertog Albrecht, graaf van Holland, en zijn zoon Willem van Oostervant, een zege op de Friezen. Daar hun huwelijk kinderloos was gebleven kozen beiden in het jaar 1402 de kloosterlijke staat. Johanna trad in het Dominicanessenklooster te Wijk bij Duestede en Jan werd convers bij de kartuizers te Zelem onder prior Everhardus van Heusden. Volgens de Cartrae Capitulares van Seiz uit het jaar 1403 zou hij de toelating gekregen hebben om geprofest te worden, beslissing die later in 1410 door Gerson en andere Parijse theologen «inconsultus et incautus» werd genoemd. Zijn levenswandel te Zelem moet stichtelijk zijn geweest, want in 1405 spoorde prior Everhardus zijn monniken aan «ut illum venerabilem fratrem Joannem de Brederode habeant recomdatum prout commendabilis virtus ejus meritur bene». Kort voor zijn intrrede te Zelem had hij met zijn

broeder Walraven een overeenkomst getroffen betreffende de opvolging als heer van Brederode. Walraven echter, die volgens deze overeenkomst de schulden moest voldoen, zat jarenlang gevangen bij Jan van Arkel, zodat de schuldeisers de convers in het klooster lastig vielen. Op 23 mei 1407 stierf Willem, heer van Abcoude en Wijk te Duestede; hij werd in het nonnenklooster aldaar ter aarde besteld. Zijn enige dochter, Johanna, die in hetzelfde klooster vertoefde, moest alles erven, zoniet ging dit over op de zoon van zijn broeder: Jonker Jacob van Gaasbeek.

Toen Jan van Brederode zulks hoorde, vraagt hij, na 7 jaren verblijf te Zelem, in 1409, de toelating aan de paus om het klooster te verlaten en te zamen met zijn vrouw de heerlijkheden van Abcoude en Wijk in bezit te nemen. Hij bekomt te Rome de vergunning, doch wanneer hij zich de heerlijke rechten wilde toeëigenen, stootte hij op bisschop Frederik van Blankenheym en Jacob van Gaasbeek. Het generaal kapittel van Seiz vroeg in 1409 aan de toenmalige prior Gozewijn Comhair te Zelem om alle middelen aan te wenden teneinde Jan van Brederode terug naar het klooster te brengen. Op 26 maart en 28 mei 1410 laakten de theologen het gedrag van deze ontrouwe convers. Op 9 april trok hij gewapenderhand Wijk binnen en haalde zijn vrouw Johanna uit het klooster. Frederik van Blankenheym trok met een leger naar deze stad, nam Jan van Brederode gevangen en leverde hem over aan Jacob van Gaasbeek, terwijl Johanna terug naar het klooster keerde, waar zij op 10 januari 1411 stierf. Op diezelfde dag werd Brederode vrij gelaten. In 1413 stierf eveneens de moeder van Jan, die echter tot geen betere gevoelens kwam en niet naar Zelem terugkeerde. Als krijgsman sneuvelde hij in oktober 1415 in de slag van Azincourt.

Als zevende in de reeks van de heren uit zijn beroemd geslacht van Brederode, heeft hij in 1408 als eenvoudige convers te Zelem een voortreffelijke vertaling gemaakt van de «Somme li Roy», van de dominikaan Loreus d'Orleans, biechtvader van Filips III. Dit werkje van zedekundige aard heeft hij «Des Coninx Summe van Hemelryc» genoemd. Het boek leert ons «hoe wi onse rekeninghe maken sullen tegen den grooten rekendach daermen summam summarum voor den grooten coninc brengen moet». Het bevat 6 tractaten, onderscheidelijk over de 10 geboden, de 12 artikelen des Geloofs, over de zonden, een traité des vices, een traité de la mort, een sterfboek waarin men dan kan onderscheiden een traité des vertus en een jardin des arbres des vertus, over het Onze Vader en tenslotte over de 7 gaven van de H. Geest. Brederode's werk werd in 1409 afgebroken, zodat de laatste twee verhandelingen, waarvan hij in zijn proloog de bewerking eveneens in het vooruitzicht had gesteld, ontbreken, en dus slechts de eerste vier boeken vertaalde. Met deze vertaling heeft hij zijn eenvoudige lekenbroeders te Zelem en die van de ganse orde willen helpen. «Des Conincx Summe» is in een aantal oude handschriften en in verscheidene incunabeldrukken bewaard. Behalve in de proloog, bij 4 van de 8 handschriften, vindt

men nergens zijn naam vermeld. In het handschrift van de Koninklijke Bibliotheek te Brussel, onder nr. 2079, lezen we: «Ic bruder Jan van Brederode, convers der catuser orden tot Seelhem».

VII. Hendrik van Coesfeld († 1410)

Hendrik van Coesfeld is prior geweest te Monnikshuizen (1373-1376), te Zelem (1394-1400) en te Geertruidenberg. Hij heeft tevens als visitator van de orde een grote rol gespeeld en wordt aangezien als één der belangrijkste figuren van de Kartuizerorde. De schrijver van de «Chronica domus capellae» van Herne noemt hem «homo magnae scientiae ac litteraturae et bonae famae - een mens met grote wetenschap en belesenheid alsmede met zeer grote faam». Verschillende tractaten zijn door hem geschreven en heden nog in handschrift bewaard gebleven. Een van zijn verhandelingen is «De tribus votis substantialibus monastricae vitae» wegens de aanhef ervan ook «De contemptu mundi» geheten. In de Koninklijke Bibliotheek te Brussel wordt er nog een handschrift bewaard onder nr. 1035 (van het Roodklooster), 1425 (van St.-Maartens te Leuven), 1467-1505 (van Corsendonck), 3707 (van St.-Laurens te Luik). Niettegenstaande het klooster te Zelem eigenaar was van zeer vele goederen, zelfs van gans het dorpje Zelk, is dit geschrift rechtstreeks gericht tegen het bezit van eigendommen door de kloosterlingen: «contra vitium proprietatis». Eveneens heeft hij twee tractaten geschreven over de H. Eucharistie en een over het bijwonen van de H. Mis, terwijl een bundel preken van hem is bewaard gebleven.

Zijn Latijnse verhandeling «De institutione novitiorum» werd in het Diets vertaald onder de titel: «Epistolen den novicien ende den jonghen gheestelike personen te lezen» met als eerste woorden: «In Christo Jhesu alre liefste du hebste my lange tyt ghebeden...». Dit wordt bewaard in de Pruisische Staatsbibliotheek te Berlijn: ms. Germ. oct. fol. 19a-84a. Ook in de Landesbibliotheek te Darmstadt, codex nr. 2246, wordt een handschrift bewaard van «De institutione novitiorum», terwijl van de vertaling, te Brussel in de Koninklijke Bibliotheek onder nrs. 11.151 - 11.155 en te Deventer in de Atheneumbibliotheek, onder nr. 52 een exemplaar wordt bewaard. Hij stierf in 1410 te Brugge. Te Zelem had hij gevraagd om van het priorsambt ontheven te worden. Everhardus van Heusden zou hem als prior opvolgen. Bij zijn dood werden over de ganse orde 30 dagen lang zielemissen voor hem gelezen.

VIII. Everard van Huessen († 1415 of 1416)

Everard van Huessen, ook Everardus van Huesden genoemd, was een professus van het kartuizerklooster te Zelem. Waarschijnlijk is hij in 1392 aan de universiteit te Erfurt student geweest. Van 1401 tot 1406 was hij prior te Zelem. In 1405 werd hij in gezelschap van Hendrik van Coesfeld met een bijzondere

visitatieopdracht vanwege het generaal kapittel te Seiz naar Engeland gezonden. Volgens Petreius heeft hij volgende boeken geschreven, welke alle verhandelingen zijn over het geestelijk leven:

- De accessu et conversatione cordis ad Deum;
- De origine insurgentium tentationum et de remediis earumdem;
- Sermones aliquot insignes;
- Epistolas varias spiritualis gratiae dulcedinem redolentes.

Prior Everhardus van Heusden werd vervangen door Prior Gozewijn Comhair. Het is echter onder Everhardus dat de meeste bezittingen van het dorp Zelk aan de kartuizers toekwamen.

IX. Hendrik van den Peerboom: De Piro († 1473)

Zijn naam wordt eveneens Heinrich von der Birnbaum of in het Latijn: Heynricus Brunonis de Pyro geschreven. Hij had een academische opvoeding genoten door zijn rechtskundige studies aan de universiteit te Keulen (1421) en te Bologna (1425). Hij onderwees het Burgerlijk Recht te Leuven van 1428 tot 1431 en schreef een kommentaar over de «Institutiones» die later te Leuven bij Gillis van Heerstraeten werd gedrukt. Als rector wordt hij in 1429 gelast met het opmaken van een voorstel van statuut voor de Alma Mater. In 1431 staakt hij het onderwijs en wordt kanunnik en scholaster in St.-Paulus te Luik, doch het volgend jaar is hij rector te Keulen en officiaal van de provost van deze stad. In 1435 wordt hij door de Universiteit van Keulen afgevaardigd naar het Concilie van Bazel, doch in hetzelfde jaar werd hij kartuizer te Keulen. In 1437 werd hij er vicarius, daarna prior te Doornik rond 1438. Te Zelem is hij prior in 1442; vandaar wordt hij naar Utrecht gezonden, doch hij is er nooit geweest. Van 1445 tot 1447 bestuurt hij het huis van Luik, van 1447 tot 1454 het huis van Wezel, daarna dit van Rethel en Trier. Hij kon dan bekomen van al deze bestuursposten ontlast te worden en stierf als vicarius te Keulen op 19 februari 1473.

Van hem verscheen het tractaat: «Quomodo fratres se habeant in visitationibus» of hoe de conventualen zich moeten houden gedurende de visitaties. Een handschrift hiervan wordt bewaard in de Koninklijke Bibliotheek te Brussel onder nr. 2197.

Van dezelfde Hendricus de Piro kennen we nog enkele niet uitgegeven werken:

- Commentarii in libros IV institutionum juris civilis;
- De executione ultimarum voluntatum;
- De horis canonici;
- De esu et abstinentia carniū.
- Zijn «Quaestiones de emotione reddendum» werd in 1514 te Oppenheim uitgegeven.

X. Pieter Doorlant

Met de Rederijkers was een tijd van ongekende weelde en welvaart aangebroken. In vele kloostergemeenschappen was de

tucht verzwakt en de geestelijkheid wier rangen werden aangevuld door mannen zonder roeping, gaf al te dikwijls het voorbeeld van wanordelijkheid en weelde. De steden gebruikten de rederijkers om het volk te leiden, om voor goede ontspanning en voor stichtelijk vermaak te zorgen. Als voortzetting van de kerkelijke spelen ontstonden dan de geschiedkundige spelen.

In 1449 is Pieter van Doorlant monnik geworden te Zelem. Hij heeft er als vicaris geleefd en is in 1507 overleden. Een kartuizer uit Leuven, met name Andries van Amsterdam, heeft een lijst gepubliceerd van 60 Latijnse werken van deze Dorlandus. Doch eveneens Nederlandse werken zijn van Doorlant bekend. Vooral gebruikte hij de geliefde schrijffrants van de humanisten, nml. de dialogen:

- Coronam Carthusianam, sive de viris illustribus carthusiensis (Keulen 1608);
- Dyalogus de perseverentia novitiorum;
- Dyalogus de stabilitate monachorum;
- Dyalogus de vicio proprietatis (Leuven 1513 bij Dirc Martens: «Doctissimi patris Domini Petri Dorlandi de enormi proprietatis monachorum vicio dialogus cultissimus». In fine hiervan verscheen de lijst van Andries van Amsterdam);
- Tractatus quomodo sancta religio sit instituta, corrupta et reformata. Prologus religiosi Patris Domini Petri Dorlandi... in parabolam sequentem-Hanc parabolam quisquis lector adverterit facile intelliget quo pacto sancta religio primitus instituta sit. Eén van zijn laatste werken, geschreven in 1506 en voltooid op 8 november (festo reliqui aram). Hij stierf 10 maand later.
- Dyalogus de amicitia vera;
- Dyalogus de remedio amoris practicum;
- Dyalogus de remedio amoris heroycum;
- Dyalogus de opere amoris et passionis Christi: - Een handschrift berustte te Leuven onder de titel: «Dyalogus inter Christum et Franciscum super charitate procuratrice salutis nostre atque operatrice passionis salvatoris nostri Jhesu Christi, quam compilavit frater Petrus Dorlant ad instantiam fratris Francisci Cloetinge (franciskan te Mechelen);
- Dyalogus de mysteriis passionis Christi (Keulen 1499, bij H. Quentell);
- Dyalogus de extremis hominum calamitatibus;
- Dyalogus de dominatu viciorum (om aan de wereldse genoegens te verzaken);
- Dyalogus de dominatu virtutum (om de deugd te bewaren);
- Dyalogus de vera hominis sapientia (over de echte wijsheid);
- Dyalogus de vera hominis beatitudine (over het ware geluk van de mensen);
- Dyalogus de laude et claritudine verae justitiae;
- Dyalogus sex ex theologia naturali Raymundi (Keulen 1499, Heinrich Quentell: «Viola animae per modum dyalogi inter Raymundum Sebrundum et Dominicum Semiverbium - De

- hominis natura tractans ad cognoscendum se, Deum et Hominem, Keulen 1501, Antwerpen 1533 en 1543. Al deze uitgaven bevatten 7 dialogen, de eerste 6 uit Theologica naturalis van Raymond de Sebonde, de 7e: Dyalogus de mysteriis passionis Christi.
- Dyalogus de vera patientia ex Chrysostomo ad Stagiram monachum obsessum;
  - Scripsit et dyalogus inter sapientem et insulsum;
  - Dyalogus inter Distemium et Servatium de cognitione sui, utique laudabilem: Over de zelfkennis die tot inkeer en bekering leidt. Hierin laat hij zijn vriend Jan de Blaer uit Diest spreken met Servatius;
  - Dyalogus de unione;
  - Dyalogus de intitutione optimi pastoris, quomodo illi vivendum sit (verdediging en verheerlijking van het priesterschap);
  - De mysterio seu spiritualis habitus carthusiensis significantia (de eerste uitgave hiervan verscheen in «De vita D. Brunonis» - Accedunt carmina Sebastiani Brant: de exornatione ordinis carthusiensis et tractatus Petri Dorlandi ordinis carthusiensis de mystica significatione». In 1514 verscheen bij Dirc Martens te Leuven: Tractatus venerabilis Patris Petri Dorlandi ordinis carthusiensis significantia, cum remedio circa carnalem delectationem.
  - De pugna seu militia spirituali (sermones tres). Frater Petrus carthusiensis de bello seu militia spirituali ex verbis apostoli. Er zijn 4 collationes:
    1. Induite vos ....
    2. De militia spirituali ....
    3. De bello ....
    4. De bello spirituali ....;
  - De quadruplici hominum genere a spirituali proelio revocando;
  - Dyalogus de Sancta Cecilia, cur fenici comparatur. De juiste titel was «Dyalogus inter te (Francisce) et beatam Ceciliam, quam diligis de fide et fenice», in 1513 gedrukt te Leuven. Eerst staan er 2 brieven:
    1. Franciscus Cluetinge aan de H. Cecilia in de hemel,
    2. Antwoord van deze aan Franciscus.
 Dan volgt een dialoog: Super virginalis pudicitiae honestate fidei Christiane vivacitate ac future resurrectionis veritate ad instar fenice.
  - Dyalogus de Sancta Ursula et Sodalibus eius (over de H. Ursula en haar gezellinnen);
  - De interventione et passione sancti Laurentii martyris (handschrift 15027 Koninklijke Bibliotheek te Brussel);
  - Sermones valde celebres de Sancto Laurentio. Het eerste sermoo: Sermo historicus de Beato Laurentio, het tweede: Sermo secundus de eodem martyre typicus ab eodem P. Dorlando conscriptus.
  - De Sancto Vincentio apostolice, ordinis praedicatorum;

- Vitam Sancti Romani militis et martyris, prosaice ex Prudentio, qui eam scripsit metro difficillimo;
- De variis Sancti Antonii tentationibus (over de vele bekingen van de H. Antonius). Hiervan bestaat een Brussels handschrift: Tractatus religiosi Di Petri Dorlandi de multiplici conflictu Beati Antonii contra diabolum. Er zijn 16 bekingen, vervolgens: Translatio Si. Anthonii de Constantino-poli in Viennam.
- De vita et conervatione beatae Catherinae, virginis et martyris. Gedrukt te Leuven bij Dirc Martens in 1513: «Devotissimi Patris Petri Dorlandi ord. Carthusiensis de nativitate, conversione et vita invictissimae martyris beatissimaeque, virginis Katherine, oratione saluta non inelegans libellus». In 1496 verscheen bij Govert Back te Antwerpen een Nederlandse uitgave: «Sinte Katharinen Legende, gheboorte ende bekinghe ende passye der heyligher maghet».
- De passione ejusdem ex Baptista Mantuano;
- Dyalogus de septem Mariae gladiis;
- Dyalogus de confraternitate ejusdem;
- Duas coronas roseas Mariae Virginis-versibus heroicis;
- Psalterium divae parentis Dei et virginis majus;
- Psalterium aliud ejusdem Virginis minus;
- De miraculis novis beatae Mariae virginis;
- Unum dyadema de sancta Anna - versibus elegiacis. - 10 verzen betiteld: «Ad beatam Annam carmen» in «Viola animae» te Keulen in 1499.
- Vitam et legendam sanctae Annae, originalem, quinque libris partitam. Het is in feite «Vita perpulchra Sanctae Annae», te Antwerpen in 1498 verschenen in 3 boeken in plaats van 5. Hij heeft ook een Nederlands leven van St.-Anna geschreven (handschrift 895 te Gent): «Die Historie van Sinte Anna» in 1501 bij G. Back te Antwerpen uitgegeven.
- Tractatus de laudibus Sti Johannis evangelistae ex libro Proculi, qui fuit unus ex septem dyaconibus. Er bestaat een Brussels handschrift, getiteld: «In actus mirificos beati Johanni Apostoli Evangelistae» en opgedragen aan de prior van het Kartuizerklooster te Leuven: P. Johan Delf.
- Liber epistolarum ejus;
- Liber orationum eius ad sanctam trinitatem ad Christum, ad Sanctos et Sanctas Dei;
- Psalterium de vita et passione domini, nostri Jhesu Christi;
- Rosacea corona;
- De Pane salutifero vitae;
- De laude meditationis;
- Speculum vitae humanae (handleiding om een vroom kristelijk huwelijk te maken en te sterven);
- Editio de Philomena quae comparatur Christo in passione sua;
- Disputatio Jesu duodenis cum doctoribus in templo;
- Tractatus de laudibus spiritus sancti praedicabilis;
- Sermones complures de tempore;

- Sermones complures de Sanctis;
- Sermones complures de diversis ad diversos. - Een handschrift te Avignon:
  - fol. 133: Sermo venerabilis patris Petri Dorlandi, carthusiani de tribus votis fratrum carthusiensium;
  - fol. 139: Sermo de die professionis;
  - fol. 157: Sermo patris Petri Dorlandi carth. de sacerdotum dignitate;
- Sermones quidam notabiles ex sermonibus beati Leonis Papae de passione domini: minus utilia transiens et salubria ad iungens;
- Tractatus de Carthusianorum votis;
- Dyalogus de duabus viis;
- Collationes de militia spirituali;
- De sacerdotum dignitate.

Verder schreef hij nog vele godsdienstige werken voor de vrouwen, in de volkstaal. Ook de Rederijkerskamer te Diest heeft van hem één der kostbaarste juwelen van de middeleeuwse kunstschat ontvangen, nml. het zinnespel: Den Spyghel der Salicheyt van Elckerlyc. De oudste Nederlandse druk ervan is een Delftse incunabel van 1495-1496, dat in de 16e eeuw tweemaal herdrukt werd: rond 1501 en rond 1525 door Willem Vorsterman te Antwerpen.

XI. Dirk van Stompwijk († 1621)

Theodorik van Stompwijk was monnik te Zelem en was er tevens prior in de jaren van de heropbouw na de verwoesting: 1600-1621, jaar van zijn overlijden (op de dag van O.-L.-Vrouw Boodschap). Hij is de bewerker van een «Compendium» uit het Speculum Morale van Kardinaal Joannis Vitalis.

XII. PETRUS DAEMS

Hij werd geboren te Antwerpen, geprotest te Lier, was prior in de kartuize van Herne en daarna te Zelem van 1629 tot 1632. Hij schreef: «Encomiasticum solitudinis cartusianae nomine quidem supresse, sed quod hoc anagrannate satis expressit», uitgegeven te Antwerpen in het jaar 1623. De Chronica Domus Capellae van Herne bij Edingen verhaalt: «.... substitutus est in ejus locum dominus Petrus Daems, Antwerpiensis, professus dictae domus Lyrac, qui cum gubernasset domum hanc usque ad annum 1629, facta est per cartam mutatio prioratum inter ipsum et dominum Laurentium Sherians middelburgensem, professum domus Lovanii, priorem domus diesthensis, qui tunc administrationem domus huius suscipiens amgna cum laude eam exercuit» en verder: «.... vir doctus ac multarum linguarum peritus, qui obtenta ad hoc licentia aliquot annis in Maiori Cartusia habitavit, ubi noviciatus pia rudimenta repetere iussus etc. Hic domum hanc multum reparavit, supellectili decoravit et ecclesiam anteriorem adiutus variorum ad hoc contributione perfe-

cit». Zoals in bovengemelde tekst vermeld, volgde hij te Zelem Laurenz Serjants op, die in hoedanigheid van prior naar Herne werd gezonden.

XIII. KOENRAAD MOM en LAMBERTUS

Omstreeks het jaar 1400 werd Koenraad Mom, afkomstig uit Deventer, kartuizer te Zelem. Hij stamde uit een bekend regeringsgeslacht van deze Hollandse stad. Daar hij evenals een zekere Lambertus en Gozewijn Comhair in de krijgsdienst was geweest, diende een bijzondere dispensatie aan de paus gevraagd om tot de heilige wijdingen aangenomen te worden. Reeds in 1398 werden zij niet-toegelaten in het klooster te Windesheim omdat ze in het leger van Frederik van Blankenheim gevochten hadden bij diens krijgsoperaties tegen Koevorden en Rijnenstijn in 1395-1396. Paus Bonifacius IX schenkt hun door een bul van 14 mei 1401 de toelating om door de prior te Zelem aangenomen te worden. Deze pauselijke open brief, op perkament geschreven en voorzien van een rond loden zegel is gericht aan Everhardus van Heusden, prior te Zelem: «Bonifacius.... dilecto filio priori monasterii Sti Johannis Bte in Selem prope Dyest, ordinis cartusienis, leodiensis diocesis, salutem.... Sedes apostolica pia mater.... sane pro parte dilectorum filiorum Giswini Cumhair et Conrandi dicti Momme, nec non cujusdam Lamberti, monachorum tui monasterii, nobis super exhibita petito continebat, quod olim ipsi, antequam religionem intrarent, in juvenili aetate existentes, Goswinus videlicet et Conradus a venerabili fratre nostro Frederico Taajectensi (episcopo) cujus subdicti erant, rogati propter guerras quas pro locis de Covoerde et de Rynensteyne, Trajectensis dioc. et aliis diversis ex causis hinc inde pro tuitione jurium ecclesie Trajectensis, ac etiam in subsidium dilecti nobilis viri Wilhelmi ducis Gelriae.... Nos igitur hujusmodi supplicationibus inclinati discretioni tue per apostolica scripta committimus et mandamus, quatenus eosdem Goswinum, Conradum et Lambertum, si hec humiliter petierint.... absolvas auctoritate nostra hac vice dum taxat informa ecclesie consueta, in juncta inde ipsorum singulis pro modo culpe penitentia salutari.... Datum Rome apud S. Petrum IIa Idus Maii pontificatus nostri anno XII».

XIV. JOANNES DE MONTEGNIES

Deze was afkomstig uit een bekend Henegouws geslacht en werd eveneens kartuizer te Zelem, waar hij in 1422 tot prior werd verkozen. In hoedanigheid van prior te Edingen heeft hij later door zijn grote ontwikkeling en zijn edele afkomst te samen met een andere kartuizer: kardinaal Nicolaus Albergati van het H. Kruis, pontifikaal legaat, met succes de vrede bemiddeld tussen de koning van Frankrijk en Filips, hertog van Boergondië. Na 4 jaar prioraat te Herne (1430-1434) werd hij, op zijn aanvraag, terug naar Zelem gezonden. Hij overleed op 24 november 1447.

Arnoldus Raissius in zijn «Origines Cartusiorum Belgarum I» schrijft hierover als volgt: «... Huius quoque domus professorus est alius Joannes «de Montengys» secundum seculi fortunam claris ortus notalibus in Hannonia postquam relicta militia nomen ordinii dedit in hac domo, clarior virtutibus refulsit, unde via spiritus sancti prior incomitiis Angionae domus electus, cum magna laude praefuit, circa seipsum severus et inexorabilis martyx sui corporis, circa alios autem benignior, totus in superfluis et minus necessariis rescindendis; nihil aereum in zona, nihil in supellectile voluit umquam conspicuum esse, ne videretur aurum portare. Hic pro magnitudine indolis et ingenio nobilitatis, cum duxisset eum ad hoc digna necessitas, Beato Nicolao Albergato cardinali, sacri Cartusiensis ordinis, professo, dicitur occurrisse Athi, et cum eo prudenter proxileque contulisse, qua via potissimum pax resarciri posset inter Franciae Regem et Philippum Ducem Burgondiae. Ibi duo ordinis Cartusiensis de re summa consultores, tractatum et sua comitia habuerunt, nec frustra, nam pax et amicitiarum redintegratio paulo post sequuta est».

XV. Hendrik Van Den Haag

In het boek van Thomas a Kempis: «De Vita beatae Lidwigs» boek 2, kap. 13, wordt verhaald dat een zekere jongeling, Henricus genaamd, die te Den Haag geboren was, naar Zelem was getogen om er buiten het weten van zijn ouders intrek te nemen in de kartuis. De zeer grote onrust van de ouders spoorde zijn vader ertoe aan om zich tot een heilige maagd van Schiedam te wenden. Zij kende deze familie in het geheel niet, doch wanneer de vader in de ziekenkamer van de heilige binnentrad werd hij met naam en voornaam genoemd. Zij prees hem gelukkig om de weldaden waarmede God zijn zoon had overladen. Alzo vernam hij verder dat zijn zoon de kartuizerpij had aangetrokken in het klooster te Zelem. Henricus van Den Haag overleed in 1457. De geschiedschrijver van dezelfde kartuis, Pieter van Doorlant, verhaalt van deze convers dat hij op een bepaalde dag naar Den Haag werd gezonden om er zekere zaken van het klooster in orde te brengen en dat hij tijdens deze reis zwaar ziek viel en overleed. Op het ogenblik van zijn overlijden zagen de paters conversen en donaten in het klooster te Zelem de ziel van Henricus ten hemel opstijgen, gans door licht omstraald.

Toen de vader zulks vernomen had was hij zeer gelukkig zo een zoon te hebben opgevoed en na de dood van zijn echtgenote begaf hij zich naar Zelem om er de plaats van zijn overleden zoon als convers in te nemen. Volgens het Chronicon Cartusiense, lib. 5, cap. 17 van Dorlandus, stierf hij eveneens aldaar na een voorbeeldig leven.

XVI. Gozewijn Comhair, de grote prior en bisschop

Wanneer Raissius de kartuis van Zelem als «domus magnorum-huis der vooraanstaanden» betitelt, dan geschiedt zulks nadat hij enkele regels gewijd heeft aan Gozewijn Comhair: «Flo-

ruit olim in hac cartusia Goswinus Kohair inauguratus postea Episcopus Scalotensis Ecclesiae in Dania; cui privato ad hoc et intra solitudinis huius secreta dilitescenti multa adhaerebat turba nobilium, a deoque frequentabatur ab eis, ut haec cartusia vulgo diceretur «domus magnotum».

Het Necrologium van het kartuizerklooster Nieuwlicht te Utrecht meldt op 20 juli: «O, reverendus in Christo pater et d.d. Goswinus Scalatensis ecclesie eps., primo prof. do. sancti Johannis Baptistae in Zelem prope Diest, ultimo de Carthusie» (blz. 101).

De familie van de Comhairs stamde af uit Zaltbommel, en rekening houdend met het feit dat zij er de naam aan de «Kommerstraat» heeft gegeven, hoeft het geen betoog dat ze er veel aanzien heeft genoten. Op het einde van de 14e eeuw echter verhuisde dit geslacht naar Deventer. Willem, de overgrootvader van Goswijn de kartuizer was een gezworen landmeter van de graven van Gelre, en zijn vader, Gerrit, was goudsmid, later koninklijk muntmeester te Lund, in Denemarken. Hij stierf op 11 december 1415. Tweemaal gehuwd zijnde had hij uit zijn eerste huwelijk slechts één kind, nml. Gozewijn Comhair die omtrent 1375 moet geboren zijn. De moeder van de kartuizer, met name Bertha, overleed in 1410.

Evenals Koenraad Mom en een zekere Lambertus bood Gozewijn zich rond het jaar 1398 aan bij de poort van het klooster te Windesheim om in de congregatie van de reguliere kanunniken aangenomen te worden, doch de toenmalige prior Jan Vos van Heusden diende hem te weigeren omwille van zijn rijke afkomst. Omstreeks 1400 wordt hij dan kartuizer te Zelem, nadat de prior van dit stift door een pauselijke bul de toelating tot aanvaarding had ontvangen en gemachtigd werd hem na een jaar noviciaat tot de heilige wijdingen toe te laten.

Op dat ogenblik waren zijn medebewoners te Zelem: de conversen Henrick van Mouwerick, Arnout Bellaerts en Frederick van Waenrode. Aert van Waenrode was er in 1404 nog donaat en Willem van Turnhout was procurator, in 1412. Van 1401 tot 1407 werd de kartuis bestuurd door prior Everhardus van Heusden, die in 1416 overleed. Deze had aangedrongen om ontlast te worden van het priorschap waartoe hij was verkozen, en nadat hij van het bestuur «misericordia» had ontvangen, viel de keuze van dit ambt op Gozewijn Komhair. De laatste oorkonde met prior Everhardus dagtekent van 27.10.1406 en een akte van 28.1.1408 vermeldt reeds prior Gozewijn. Naar alle waarschijnlijkheid werd hij door het generaal kapittel rond Pasen 1407 tot prior aangesteld.

Onder zijn bestuur doen zich de moeilijkheden met Jan van Brederode voor, die in 1409 het klooster verliet. Tegelijkertijd leed de kloosterorde aan de gevolgen van het Westers Schisma tot in het jaar 1410. In gemeld jaar wordt het generaal kapittel dat voor de Zelemse kartuis te Seiz in Stiermarken plaats had, tijdens de scheuring, terug in de Grande Chartreuse te Gre-

noble gehouden. De rol die Comhair in 1414 vervulde in de ontwikkelingen tussen koning Sigismund en de hertog van Brabant wordt in een ander hoofdstuk vermeld.

Wij menen dat hij na september 1414 opnieuw een tweede professie heeft gedaan in de Grande Chartreuse, vermoedelijk in het voorjaar 1415 bij de zitting van het generaal kapittel. Zulks kan uitgelegd worden door het feit dat hij alle eerbewijzen en blijken van erkentelijkheid van de hertog van Brabant wilde vermijden. Te Zelem wordt hij als prior door Geeraert Pennaert vervangen.

Te Grenoble «den uppersten cloester van Chartruysenoerden van Savoyen» nam hij meerdere jaren het ambt van procurator waar en werd hij door het generaal kapittel in 1420 en 1426 tot definator der orde verkozen.

In het jaar 1422 is Comhair echter terug te Zelem, waar hij met de toenmalige prior Bruno een regeling treft betreffende de nalatenschap van zijn vader, die sedert lange tijd in Denemarken gehuisvest was. Tijdens het prioraat van Gozewijn was deze reeds zijn vader in Denemarken gaan bezoeken om hem te vragen de 100 nobelen, die hij aan de zusters van Diepenveen geleend had, kwijt te schelden. Gerrit van zijn kant bezocht zijn zoon, tijdens zijn doorreizen naar de familieleden, eveneens te Zelem.

In die tijd was het met de materiële en geestelijke toestanden in IJsland zeer slecht gesteld, met de daarbijkomende gevolgen op godsdienstig gebied. In 1380 was dit eiland aan de Deense kroon toegekomen, na gedurende meer dan 100 jaar aan Noorwegen behoord te hebben. In de 10e eeuw reeds was het kristendom er gebracht en sedert 1106 was IJsland in 2 bisdommen verdeeld. Het bisdom Skaholt werd in 1056 opgericht en omvatte het zuidwestelijk en oostelijk gedeelte van het land. Later kwam het andere bisdom Holar tot stand, in het noordelijk gedeelte.

De koning van Denemarken zocht naar een man die de maatschappelijke en kerkelijke toestanden in IJsland terug zou in orde stellen. Zeker langs het ambt van zijn vader om, stond Gozewijn Comhair in 1435 aan het hoofd van het bisdom Skaholt. Als zinnebeeld van de eenvoud bleef hij het kartuizerkleed dragen en volgde de strenge levensregel van zijn orde inzake vleesspijzen en andere.

Volgens een oorkonde van 19 februari 1446 is hij terug te Zelem om er met prior Hendrick Orsoy de nalatenschap van zijn vader te bespreken. Omwille van zijn gevorderde ouderdom had hij gevraagd om van het herdersambt en van de bestuurslast ontheven te worden en terug te kunnen keren naar de Grande Chartreuse om er zijn laatste dagen te slijten, want «waer dat hy seysede wyde en zyde, hy droech altoes sine celle myt hem in synre herten. dat seer groet was van sulken man die also groten staetie was».

Hij overleed te Grenoble in de kartuis op 20 juli 1477. De

Cartae Capituli generalis melden dit als volgt: «A di 20 Luglio della corrente eta resto similente spenta un assai luminosa lucerna no che nell'ordine Certosino, nella chiesa del Signore. Il P.D. Goznuino».

Volgens Petreus zou Comhair een boek geschreven hebben «Super Oratione Dominica» of over de Pater Noster, zoals eveneens zijn tijdgenoten te Zelem Jan van Brederode met «Des Conincx Summe» en Herman van Santdorp, ook genoemd Herman Steenken van Zuiddorpe (1428 †), geprofest monnik te Zelem, die later te Brugge prior werd met zijn «Expositie op de Pater Noster».

Vermelden we verder nog pater d'Outelair die rond het midden van de 17e eeuw verscheidene werken over godgeleerdheid schreef en pater de Tornaco die geroepen werd om het ambt van secretaris aan de kanselarij van de prinsbisschoppen te Luik waar te nemen, en die we in de processen van de kartuizers tegen de gemeente Zelem zullen ontmoeten.

(Wordt vervolgd)

J. VRANCKEN

UIT OUDE PAPIEREN

GELDZORGEN

Uit de controle van het geld blijkt te Leuven dat er in 1374 heel wat valse stukken in omloop waren; dat *quaetgelt* werd opgeborgen in een bus die dan zelf weer geschoven werd in een beurs, tenzij de oogst zo mild was dat de beurs toch een tweede spaarpot zou geweest zijn voor vals geld: «Item van eenre nuwer bussen op teegelhuus daer men quaetgelt inne doet ... Item van eenre borsen daertoe, *Stadsarch. Leuven 4998, 76v.*

Van 1399 dagtekt een bewijs van zelfverdediging: vermits Vlaams en Henegouws geld niet meer in een redelijke verhouding staan tot het Brabants, ware het goed eigen geld te slaan; dan wordt de waarde degelijk bepaald: «Item Gorde Willekers geseint te Brux(elle) ij in febr(uario) ane de scepenen van Brux(elle) te ij stonden omme hen tonderwisen wat dat vlemsche gelt ende dat gelt van henegouwe hielde want beide zere ghinge bouen sijne werde na dat brabantsche gelt wert ware ende datmen wel beter gelt slaen soude in brab(ant) vore sijne werde dan ander heren gelt hielde dat nv dagelijx in braba(ant) gheet ende datmen genoech daer toe winnen soude ane de munte ...

Item gegeuen bi beuelen der stat Gorde Willekers iijj in febr(uario) van jz (z = een half) onsen siluers daer hi platen af gemaect hadde te tonene der stat van brux(elle) daer men wel op soude munten mogen, *Stadsarch. Leuven, 5006, 11r.*

L. D.